

Ратко Божовић

Цивилизација без концепта о слободи

Технички развитак и научно-технолошка револуција постају таква основа материјалне производње и потрошње, читавог прогреса, да је под непромењеним друштвеним условима скоро неизбежно трагично раскршће које нећу моћи заобићи противстављање између спонтаности живота и роботизма. У овој цивилизацији која се, гледано историјски налази у почетном стадијуму, нови концепт света и човека, суочен са падом старих вредности и стварним ограничењима људске слободе, ствара се простор за нова искушења и недоумице, за нова и неочекивана отуђења. Амбивалентност самог техничког прогреса који својим „деструктивним“ потенцијама осцилира између нуклеарне катаклизме и монотоније доколичарства, неусклађеност нових друштвених и нових производних могућности развоја, дубока криза ововремених идеологија и демократије - рађају нове опасности потпуног и једносмерног детерминисања човека светом. Тако и долази до стања у коме се човек нашао без моћи да реагује на свет активно и стваралачки.

Човеков вештачки свет, који се посредством науке и технике безгранично шири и компликује, поседује моћну привлачност али и изазива осећање беспомоћности пред његовим загонеткама које далеко превазилазе човеково индивидуално искуство. Овако изразите промене у људској средини и начина живота доводе до невероватне збрке у којој је тешко препознати лице и наличје збиље. Сталне промене вештачког света терају човека да се непрекидно прилагођава, да се и сам мења. У настојању да прати тај убрзани ритам интензивне промене, у упорној чежњи за утапањем у тај паклени темпо, човек не може избећи осе-

ћање нелагодности због сталног закашњавања. И кад се зна да данашњи људи живе у времену најбржих промена какве је свет икада доживео, лакше ће бити схватити и нешто од оне карактеристичне психологије привремености и апсолутне непромишљености пред будућношћу.

Трагање за новим начинима човековог самопотврђивања, за могућностима ослобађања способности и „енергија маса“ - постаје најургентније питање савремене цивилизације. Трагање за једним адекватним начином живота који би разговетно показао „како живети“ суочио би нас са озбиљним противуречностима тријумфа људског духа који не води увек унапређењу вештине живљења нити аутентичном пројекту егзистенције. Томе, свакако, много доприноси сама критика наше сложене савремености са позиција старог система вредности, који је био историјски условљен и историјски релевантан али је данас већ превазиђени. Зато су, чини се, у праву они истраживачи који у анализи и оцени савремених друштвених процеса напуштају стари систем вредности. Захваљујући томе они успевају да покажу да се често оно што у сложеним противречјима савремености изгледа као „негативитет“ у исти мах предстаља као „позивитет“. Тако савремени човек долази у ситуацију да прати због вештачког карактера животне средине коју ствара због све веће провалије која га одваја од природе, а да при том није ни свестан да је то његова шанса да се ослободи детеминисаности природом. Он је спреман да се ужасава пред стихијношћу „друштва обиља“ у коме доиста нема „обиља слободе“, али нема ни глади и материјалног сиромаштва. Масовна култура се одбацује са индигнацијом и поред тога што је она замена за одсуство културе намењене масама. Сваки покушај да се утиче на човекову биолошку детерминисаност изазива страх или негодовање иако је то „логичан избор“ човекове побуне против смрти. Само разарање старог система вредности многи су дочекали са песимистичком искључивошћу а изгубили су из вида да свако задржавање старог система вредности значи очување претходних детерминизама.

Остаје, ипак, да се настојања да се оствари смислени живот морају померити од козумно-техничких и производно - економских моћи друштва ка самом начину живота. Када не буде више ни за тренутак спорно да су људски услови постигли такав ниво да се може говорити о целовитој „промоцији“ дефаворизованих друштвених слојева, проблеми начина живота и његовог хуманог обликовања јавиће се као тешко решиви и неизвесни. Начин живота мораће се, свакако, довести у непосреднију везу са незаобилазном потребом развоја човекове индивидуалности, плодним формама људске активности и једним вишим нивоом егзистенције. Тај веома мучан и тешко остварљив процес пратиће већ јасно запажене противречности које је произвела, тако потребна, али диктаторска технологија. Претпоставке, које нису без основа, да ће се физички напори свести на најмању могућу меру, скрећу пажњу на

диспропорције у развоју човека, у развоју његових интелектуалних и физичких функција. Тако ће, очигледно, доћи до потребе да се ускладе и координирају ове функције, како би се избегло да човек постане изобличено, закржљало и фрустрирано биће које нема снаге за целовиту активност и самопоштовање. Научници су запазили да све изразитије кретање савремене цивилизације према апстрактном, и то не само у науци и уметности, отежава прилагођавање мање обдарених. Обезличење средине у којој човек егзистира тек ће достићи отуђујуће размере. У настојању да поправи свој свет, човеков однос према природи постаје крајње безобзиран јер не води рачуна о интересу целокупне животне заједнице и релативној „равнотежи“ између људске врсте, и природне средине. С пуно разлога може се претпоставити да природни извори нису неисцрпни, као и то да ће безрезервна експлоатација природе вероватно повећати човекове краткотрајне економске моћи, али је сигурно да то може осиромашити услове људског живота. Зато је у праву Скот Передајз који сматра да ће, ако се зарати против природе, да би се она присилила на безусловну предају, доћи до неочекиваног противнапада! „Крајња победа - пише он - захтева стварање пустиње коју ћемо назвати тишином“. На другој страни, појава средстава информисања већ од почетка XX века модификовала је живот индустријских друштва у тој мери да је практично онемогућила човека, како физички тако и духовно, да апсорбује и задржи огромну масу порука, а још мање да их контролише и усмерава. То је и разлог више што се и сам човеков покушај потпуног господарења природом и друштвом може извргнути у његово безусловно ropство.

Ако људска средина постане туђа људима који у њој живе, онда ће се морати поставити веома ургентно питање о средствима која се морају употребити да би се стварање човекове вештачке средине претворило у „спонтани процес“. Тако би се целокупан смисао интересубјективности јавио као природан одговор на тенденцију „екстремне стабилности“ потрошачког друштва у коме тријумфују деструктивне активности, депресије и, изнад свега, мртво море досаде. Културна активност, поред релаксације и разоноде, морала би постати простор контемплативног и стваралачког, јединство активног и мисаоног живота. У том случају, културна активност била би исто што и активан живот. То би био рад изван сфере утилитарног. Слободно изабран и слободно остварен, такав рад би откривао човекове поливалентне способности и његову људску природу. Он би му помогао да стигне до себе сама и да своје суштине, олакшава да се приближи другима на начин стваралачке узајамности и плодне комуникације.

То нас, међутим, данас још више уверава да се неће моћи избећи поновно постављање питања о смислу човековог живота и путевима његовог ослобођења. То питање се мора поставити без одлагања. „Ако једна цивилизација,

пише Малко, није у стању да да смисао човеку и смисао свету - а то иде заједно - онда је потпуно начета у својим најживљим деловима. И додајем веома мирно: то не може вечито трајати. Наша цивилизација ће морати да нађе своју основну вредност или да се распадне.

— Целовита људска еманципација која би довела до пуног развоја свих људских способности и стваралачких моћи морала би остварити нови концепт слободе. То би био најбољи пут до новог схватања о човеку и свету.

Тај пут од човекове пуне зависности до његовог потпуног ослобођења мора постати трајна „стратегија“ која мора бити нешто више од утопије како би поднела искушења плиткости идеолошких и апстрактних калупа о друштвеном развоју. Ако при стварању једног аутентичног пројекта цивилизације наука, философија, уметност и техника остваре својеврсну синтезу, онда сигурно неће бити неостварљива ни „хијерархија“ између „шта“ и „како“, А сама потреба да се пронађе смисао егзистенције у пуној је сагласности са мудрошћу која ће нам помоћи да напустимо стање успаваности и стваралачке униформности. То је начин да човек престане да буде оно што „мора“ бити.

По
в
с
а